

СТАН ОЛІЙНО-ЖИРОВОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Проведено економічний аналіз виробництва та переробки насіння соняшнику, визначено перспективи розвитку олійної галузі України.

Виробництво олійно-жирової продукції здійснюється на 30-ти спеціалізованих підприємствах великої і середньої та у понад 1 тис. цехах малої потужності.

У структурі виробництва олійних культур в Україні основна питома вага припадає на соняшник: площа посіву – 2,4–2,8 млн. га, ріпаку і сої відповідно – 100–120 тис. га за умов середньої врожайності цих культур 10–12 ц/га, що в 2–3 рази менше, ніж в основних країнах-виробниках олійних культур. Це підтверджує потенційні можливості суттєвого збільшення обсягів виробництва олійних культур за умов

* Науковий керівник – доктор економічних наук, професор, член-кор. УААН – В.П. Галушко

застосування інтенсивних агротехнічних заходів їхнього вирощування і зміні структури площ посіву.

Таблиця 1. Динаміка виробництва і використання продукції олійно-жирової галузі

Показники	1998–1999	1999–2000	2000–2001	2001–2002	2002–2003 (прогноз)
Валовий збір, тис. т	2261	2794	3457	2251	2913,1
Урожайність, ц/га	9,3	10,0	12,2	9,4	11,0
Посівні площі, тис. га	2428	2800	2834	2393	2649,5
Рівень рентабельності, %	22	54	52,2	81,7	85
Перероблено на олію (тис. т)	1100	2100	2400	2020	2600
Експорт (тис. т)	908,5	422,4	1040,9	83	150

Починаючи з 1999–2000 рр., змінилася структура використання насіння соняшнику. Порівняно з 1998–1999 рр. обсяги його переробки на вітчизняних підприємствах у 2001–2002 рр. збільшилися з 1100 тис. тонн до 2020 тис. тонн, або в 1,84 рази.

Соняшник в Україні є найбільш рентабельною культурою серед інших видів олійних, проте ряд господарств одержує високий врожай соняшнику – по 25–30 ц/га, а окремі – у 5–6 разів менше, таким чином середній врожай коливається у межах 9–12 ц/га.

Аналіз діяльності підприємств олійно-жирової галузі за період з моменту введення експортного мита на насіння соняшнику підтверджує ефективність цього засобу.

Таблиця 2. Ефективність введення експортного мита

№ з/п	Показники	1998 (до введення експортного мита)	2001 (після введення)
1.	Виробництво: олії, тис. т	509,1	935,6
	маргарину, тис. т	89,3	198,3
2.	Експорт олії, тис. т	198,1	473,2
3.	Рентабельність виробництва соняшнику, %	22	81,7

За рахунок збільшення обсягів переробки олійного насіння на вітчизняних підприємствах і нарощування виробництва олійно-жирової

продукції грошові надходження в Державний бюджет у 2001 році порівняно з 1998 роком збільшилися з 345 до 1081 млн. грн.

Після впровадження обмежень на експорт соняшнику обсяги виробництва олії в Україні досягли рівня 1990–1991 рр. при завантаженні потужностей з виробництва олії на 60 %, маргаринової продукції – на 40 %. Стабілізація фінансового стану підприємств, конкурентноздатність продукції, стабілізація внутрішнього ринку створили сприятливі умови для інвестицій.

Введення нових потужностей з впровадження сучасних технологій і устаткування з виробництва високоочищених олій і високоякісних жирів дасть можливість освоїти нетрадиційні види продукції, які до цього імпортувалися в Україну.

На всіх заводах модернізовано казани для спалювання соняшникової лушпайки, що дало можливість усунути залежність підприємств від зовнішніх джерел постачання тепла для виробничих потреб.

Усе перераховане вище, а також зацікавленість інвесторів олійно-жировою галуззю викликає оптимізм щодо перспектив її розвитку.

Внутрішній попит на олійно-жирову продукцію задовольняється. Тому виключена необхідність безмитного ввозу олії в Україну за окремими законодавчими актами для покриття дефіциту на внутрішньому ринку через вивіз сировини. Споживання олії власного виробництва за останні чотири роки зросло з 7,5 до 11 кг на людину за рік при фізіологічній нормі 13 кг.

На світовому ринку склалася сприятлива ситуація для нарощування експорту олії через існуючу різницю між попитом і виробництвом, обумовлену зростаючим попитом саме на рослинні жири, яким у структурі харчування людей дається все більша перевага перед жирами тваринного походження. Крім того, збільшується застосування рослинних олій у технічних цілях.

Олія експортується в різні країни світу, у тому числі в країни СНД – до 30 % від обсягів її загального експорту.

Розрахунки, виконані на основі офіційних даних за 2001 рік, свідчать, що економічні переваги експорту продуктів переробки соняшнику складають 72 \$/т тільки за рахунок різниці експортних цін. Крім того, в Україні внаслідок тільки первинної переробки соняшнику створюється додана вартість 30 \$/т. Ці економічні переваги зростають залежно від питомої ваги в експорті продуктів глибокої переробки, у тому числі рафінованої фасованої олії.

Від обсягів експорту соняшнику залежить експорт олії: чим більше експортовано сировини для переробки за кордоном, тим менша потреба в українській олії на світовому ринку.

Введення мита не мало негативного впливу на економічну діяльність сільськогосподарських товаровиробників через високу конкуренцію на внутрішньому ринку між переробними підприємствами, потужності яких на 40 % перевищують залові збори соняшнику.

За однаково високої вартості 1 тонни соняшнику на світовому ринку як у 1998, так і в 2001 році ціни його реалізації в останній період зросли на 53 %, при щорічній різниці валових зборів і обсягів реалізації близько 1 млн. тонн.

Росія, що одержала статус країни з ринковою економікою, застосувала експортне мито на всі олійні культури: соняшник, сою та ріпак в обсязі 20 %, а Аргентина, яка є членом СОТ багато років і основним світовим виробником соняшнику, на початку 2002 року ввела експортне мито на насіння соняшнику – 23,5 %.

На Україну весь час здійснюється тиск з боку зарубіжних країн і ряду компаній щодо скасування експортного мита на соняшник через незавантаженість зарубіжних підприємств сировиною. Крім того, через створення штучного дефіциту олії на внутрішньому ринку шляхом вивозу сировини ряд таких компаній сподівається одержувати додаткову вигоду за рахунок росту внутрішніх цін, з огляду на те, що офіційний імпорт олії в Україну практично неможливий через високе імпортне мито.

Існуюче 17 % експортне мито на соняшник не може бути перешкодою до вступу України у СОТ у зв'язку з тим, що ця ставка знаходиться в межах 20 %, передбачених вимогами цієї організації з тарифного регулювання.

Україна веде активну підготовчу роботу до вступу у Світову організацію торгівлі і знаходиться під серйозним тиском з боку окремих країн – членів СОТ щодо зменшення митних тарифів на імпорт сільськогосподарської продукції й обсягів фінансової підтримки сільськогосподарського виробництва.

В той же час країни з розвинутою економікою мають високий ступінь захисту свого ринку. Так, наприклад, ввізне мито на м'ясні продукти у країн ЄС перевищує 100 %, на цукор білий – 80 %.

Наші трейдери працюють на умовах РОВ або ОАР. А це означає, що не ми просуваємо свою продукцію на зовнішні ринки, а продаємо її трейдерам-нерезидентам, які диктують свої умови і вже потім продають нашу продукцію в інших країнах світу, що є причиною відповідних фінансових втрат.

База стандартів, яку було сформовано ще за часів СРСР, залишається чинною в Україні і сьогодні. За 11 років переглянуто лише 9 % застарілих стандартів і вони приведені у відповідність із світовими вимогами.

Без реформування системи державного регулювання безпеки та якості харчових продуктів і продовольчої сировини та застосування

відповідних заходів Україна не зможе стати повноцінним учасником світового ринку. Особливо вагомим це стає в процесі вступу України у Світову організацію торгівлі і налагодження контактів із країнами Європейського Союзу, а також за наявності ризику втрати ринків у країнах-кандидатах у СОТ через менш сприятливий для України торговий режим з цими країнами, що буде мати місце після їхнього вступу в цю міжнародну організацію.
